

תני חדא: לוח המקדיש שדה אחוזה וגואל, לא-א וגואל המקדיש לחצאין.

ותניא אידך: אינו לוח המקדיש וגואל, ואינו גואל המקדיש לחצאין, וקשיין ברייתות אהדדי.

ומפרשינן: לא קשיא! הא דקתני אינו לוח וגואל, ואינו גואל לחצאין, רבנן היא, דפליגי על ברייתא דלעיל דרשינן גבי הקדש דלוח וגואל, וגואל לחצאין! והא דקתני לוח וגואל, וגואל לחצאין — רבי שמעון היא דסבירא ליה הכי בברייתא דלעיל!

מתניתין:

כתוב [בהר כ"ה כ"ט-ל] "ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה [בית בעיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון] והיתה גאולתו [של מוכר מלוקח] עד תם שנת ממכרו, ימים [שנה] תהיה גאולתו".

"ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה וקם הבית אשר בעיר אשר לא [לו — קרי] חומה לצמיתות לקונה אותו לדורותיו לא יצא ביובל".

שהרי בשעת מכירה לא היה לו מעות לגואלה, שהרי כתוב "כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו", אף "מצא" נמי "דהשתא" משמע.

והכא לגבי גלות: "מצא" דומיא דוכי יבא את רעהו ב"יער" משמע, מה "יער" מילתא דאיתיה מעיקרא, אף "מצא" מילתא דאיתיה מעיקרא.

שנינו במשנה: ובקדש מותר בכולן.

מנא הני מילי?

ומשינינן: דתנו רבנן: כתוב בהקדש שדה אחוזה: ואם "גאל יגאל" את השדה המקדיש וגו' מלמד: שלוח וגואל, וגואל לחצאין⁽²⁷⁾.

אמר רבי שמעון: מה טעם⁽²⁸⁾ שבהקדש לוח וגואל, וגואל לחצאין, ושונה בזה ממכר? לפי שמצינו במנוכר שדה אחוזה שיפה כחו של בעלים, שאם הגיע יובל ולא נגאלה מן הלוקח חוזרת לבעלים ביובל, לפיכך הורע כחו שאינו לוח וגואל, ואינו גואל לחצאין, כיון שאף אם לא יגאל תחזור אליו. אבל מקדיש שדה אחוזה, הואיל שהורע כחו בענין אחד שאם הגיע יובל ולא נגאלה יוצא השדה לכהנים ואינה חוזרת לבעלים, לפיכך יפה כחו בענין אחר שלוח וגואל, וגואל לחצאין.

וזו זכות מיוחדת שנתנה התורה למוכר, וכזה התמעט שאינו גואל לחצאין.

אך בהקדש הרי אין זה חידוש שאפשר לגאול. ואדרבה ההקדש עומד לזה שיפדו אותו וכל אדם יכול לפדות, ואם כן, מדוע צריך פסוק שאפשר לפדות לחצאין.

ומדברי הרמב"ם [פ"ה מערכין ה"ב] נראה שהחידוש הוא שגם בגאולת חצאין יש קדימה

27. הביאור הפשוט בגואל לחצאין הוא, שגואל את חצי השדה. אך הריטב"א בקידושין [סא א] כתב, שהרשב"ם מפרש גואל לחצאין היינו לחצי זמן שאם נשאר עשר שנים עד היובל הוא פודה רק חמש, אבל חצי שדה אי אפשר לגאול.

28. לכאורה צריך ביאור, בשלמא במוכר להדיוט הרי זה חידוש שאפשר לגאול ממנו בעל כרחו

ולא לממכרו של לוקח שאינו בעל האחווה. **כשהוא** [הכתוב] **אומר**: עד מלאת לו שנה "תמימה": **להביא את חודש העיבור**, שאם נתעברה השנה בין מכירה לגאולה, אינו נחלט ללוקח אלא אחרי שלשה עשר חודש מהמכירה, ולפני זמן זה גואלו המוכר.

רבי אומר: כך דורשים "תמימה": כיון ששנת החמה עורפת על שנת לבנה [שהיא י"ב חדשים] בי"א יום ורביע ומטעם זה מוסיפים חודש עיבור לפעמים, להשוות את שנת הלבנה עם שנת החמה, הרי שלכל שנה יש "עיבור" שהוא מצטרף לחודש שלם כשמעברים את השנה, ואמרה תורה: **ליתן לו למוכר שנה של לבנה "ועיבורה"** שהוא העודף של שנת החמה, כלומר: שנותנים לו שנת חמה, [ונמצאת השנה "תמימה" בין ללבנה בין לחמה — רבינו גרשום].

הגיע יום שנים עשר חודש — לרבנן, [או שנת חמה — לרבין] **ולא נגאלה**, היתה כלומר: נעשית חלוטה לו ללוקח.

אחד הלוקח בית, גואלו המוכר בתוך שנה, ולאחר שנה נחלט. **ואחד הניתן לו במתנה**, גואל הנותן בתוך שנה, ולאחר שנה נחלט,

המוכר בית בבתי ערי חומה, הרי זה **גואל מיד**, ואינו כשדה אחוזה ששנינו לעיל שאין מותר לגאול פחות משתי שנים, **וגואל כל שנים עשר חודש**.

הרי זה הגאולה שגואל ומחזיר כל מה שנתן לו הלוקח ואינו מנכה מזה מה שהשתמש הלוקח בבית עד שגאלו המוכר, **כמין** (29) **ריבית** (30) שהרי משתמש הלוקח בבית בשכר המתנת מעותיו שיחזיר לו המוכר כשיגאלנו, **ואינו ריבית** גמורה, כי ריבית גמורה איננה אלא כשהיא בדרך הלואה, ולא בבתי ערי חומה שהוא על ידי מכר.

מת המוכר תוך שנה למכירה, **וגאל בנו** של מוכר עד שנה.

מת הלוקח תוך שנה והורישו לבנו, **וגאל המוכר מיד בנו** של לוקח.

אם מכרו הלוקח הראשון לשני, יש כח ביד המוכר הראשון לגאולו, אבל **אין מונין לו** למוכר הראשון שבא לגאולו **שנה**, **אלא משעה שמכר** הוא, ולא משמכרו שני, וכשעברה שנה לממכרו שוב אינו יכול לגאולו **שנאמר**: **עד מלאת "לו" שנה**, שמשמע: שתימלא שנה למכר בעל האחווה,

לבעלים לפדות והוא קודם לכל אדם.

ויש לומר עוד נפקא מינה, שהרי כשאחר פודה קרקע מההקדש ביובל יוצאת השדה לכהנים. והתחדש כאן שכאשר הבעלים גואל לחצצאין יש לזה דין גאולת בעלים שאינה יוזאת ביובל לכהנים.

29. הקשו התוספות בכתובות [מו א], שהרי הדין הוא שאין ריבית בקרקע. ואם כן, איך יש כאן ריבית בזה שדר בבית שהוא כקרקע.

ותירצו התוספות, שכאן ההלואה היא מעות המכר שהם מטלטלין ולכן זה ריבית.

אך הר"ן סובר שגם אם הפרעון הוא קרקע אין זה ריבית ושוב לא מספיק תירוץ התוספות. ולכן תירץ הר"ן, שכאן לא מקבל המלוה קרקע, אלא קיבל שימוש בקרקע, ושימוש בקרקע דינו כמטלטלין.

30. ובפדיון שדה אחוזה לא שייך ריבית כי באמת מגרעים ללוקח את השנים שהשתמש

והדרין בן ומשינן: אין הכי נמי, החווא "עד תם שנת ממכרו" אף לרבנן מיבעי ליה ללמד: שנת ממכרו שלו ולא שנת של מנין עולם — וכרבי, ו"ימים" מיבעי להו, ללמד: למעת לעת, שתהיה השנה משעה שמכר בשנה זו ועד שעה שמכר בשנה שלאחריה, ולא נאמר שאם מכרה באמצע יום, כיון שהגיע תחלת אותו יום בשנה הבאה, כבר אינה נגאלת, דאי לא היינו לומדים אלא מ"עד תם שנת ממכרו", הוה אמינא: מיום ליום — אין [צריך], מעת לעת — לא צריך, לכן כתב רחמנא: "ימים", שאף מעת לעת צריך.

ומקשינן: ורבי שדורש "ימים" לדבר אחר, מעת לעת שצריך, מנא ליה?

ומשינן: נפקא ליה מ"תמימה", שמשמע שלימה אף מעת לעת.

ומקשינן: ורבנן, מדוע לא לומדים מעת לעת מ"תמימה"?

ומשינן: החווא "תמימה" מיבעי ליה כמו שדורשים במשנה לעיבורה של שנה, להוסיף חודש כשהשנה מעוברת.

ומקשינן: לרבי נמי "תמימה" לא מיותר, והא מיבעי ליה למה שהיא דורש במשנה לעיבורה של כל שנה, להוסיפה אף בשנה פשוטה שתהיה שנת חמה, ואם כן, מנין לו לרבי מעת לעת?

והדרין בן ומשינן: שלרבי "תמימה" לא

שנאמר: "לצמיתות" ולא אמר "לצמית", לרבות את המתנה.

גמרא:

מתניתין שאומרת הרי זה גואל מיד, ומשמע אפילו בו ביום שמכרה, דלא כרבי: שסובר שאינו גואל אלא לאחר שני ימים. דתניא: רבי אומר: "ימים" תהיה גאולתו, אין ימים פחותין משנים שמיעוט רבים שנים, ללמד: שלא תשהה ביד הלוקח פחות משני ימים.

ומקשינן: ורבנן שסוברים שאפילו בו ביום גואלה, האי "ימים" מאי עבדי ליה, שהרי מיותר הוא, כיון שכבר כתוב ואם לא יגאל עד מלאת לו "שנה" תמימה?

ומשינן: מיבעי ליה לרבנן "ימים", ללמד: שתהיה שנה מיום שמכרה ליום שגאלה. ולא נאמר: שנה למנין עולם שהיא מתשרי לתשרי היא זמן גאולתו, ואם מכרה באמצע שנת עולם, כיון שהגיע תשרי של שנה הבאה כבר עלתה לו שנה.

ומקשינן: ורבי, שצריך מיום ליום ולא שנת עולם מנא ליה, ולשיטתו אי אפשר לדרוש "ימים" לזה, שהרי לומד מזה לימוד אחר.

ומשינן: נפקא ליה לרבי ששנה היא שנה מיום ליום, מעד תום שנת "ממכרו", ומשמע: שנת "ממכרו" ולא שנת "עולם".

ומקשינן: ורבנן שלמדו שאינה שנת עולם מ"ימים", למה לי "עד תם שנת ממכרו"?

ופודים בכל המחיר ששילם המוכר, הרי גם בזה יש ריבית והתורה התירתו.

המוכר. ולפי מה שכתב הרש"ש [הערה 19] שבגאולת קרובים בשדה אחוזה אין גרעון כסף

ברייאת רבנן היא, שסוברים: שאפילו "צד אחד בריבית (31) אסור" (32).

דתניא: הרי שהיה נושה בחבירו מנה, ועשה לו הלואה למלוה שדהו מכר שמשכן את שדהו על אותו מנה, וכתב לו: אם לא אתן לך מנה שאני חייב לך עד שלש שנים הרי היא שלך מעכשיו! הדין חלוק: שבזמן שהמוכר הוא הלווה אוכל פירות השדה בשלש שנים אלו – מותר, שהרי אין כאן ריבית. אבל אם לוקח שהוא המלוה אוכל פירות השדה בשלש שנים אלו, אסור שמא יגאלנה הלואה בתוך שלש, ונמצא שאכל המלוה פירות השדה בריבית. רבי יהודה אומר: אף בזמן שהלוקח אוכל פירות, מותר.

אמר רבי יהודה: והרי מעשה בביתום בן זונין שעשה שדהו מכר למלוה שלו, על פי רבי אלעזר בן עזריה, ולוקח אוכל פירות היה! הרי שאינו ריבית. אמרו לו חכמים:

בא ללמד שצריך מעת לעת, אלא לעיבורה של שנה, אלא: מיום ליום ומעת לעת, שניהם מעד תום שנת ממכרו נפקא, שצריך "כל" שנת ממכרו ואף מעת לעת.

שנינו במשנה: הרי זו כמין ריבית ואינו ריבית.

ומקשינן: והתניא: הרי זו ריבית "גמורה" אלא שהתורה התירתו! ובמשנתנו אמרו, שאין זה אלא "כמין ריבית"?

ומשינינן: אמר רבי יוחנן: לא קשיא המשנה על הברייתא! הא המשנה רבי יהודה שסובר: "צד אחד בריבית מותר", וריבית הבאה על ידי מכר כמו מכירת בתי ערי חומה, קרויה "צד אחד בריבית" משום שאינו בא לידי ריבית משני צדדים, שהרי אם לא יגאלנה המוכר ותיחלט ללוקח, אין כאן ריבית. אבל הלואה ודאי באה לידי ריבית, שהרי אינה נחלטת לעולם. והא

דברי הט"ז הידועים, שדבר שמפורש בתורה להיתר לא גזרו עליו חז"ל לאיסור, ולכן כיון שמפורש בתורה היתר פדיון בתי ערי חומה, שוב גם רבנן לא גזרו.

32. והיפה עינים הביא שהירושלמי מפרש להיפך, שרבי יהודה סובר שבתי ערי חומה בעצם זה ריבית גמורה. ומזה שהתירה התורה בתי ערי חומה מוכח שבכל התורה כולה צד אחד בריבית מותר, ולכן התירה התורה פדיון בתי ערי חומה.

אך תנא קמא סובר שבתי ערי חומה כיון שזה דרך מכר זה לא ריבית גמורה, ואין מזה ראייה להתיר צד אחד בריבית כשזה ריבית גמורה בדרך הלואה.

31. התוספות מביאים, שדעת ר"ת שצד אחד בריבית למאן דאמר אסור זה רק איסור דרבנן אבל מדאורייתא מותר, ולפי זה תמוה מה שכתוב בברייתא הרי זו ריבית גמורה אלא שהתורה התירתו, ופירשו התוספות, שהכונה היא שהתורה התירתו וגילתה בזה שצד אחד בריבית אין זה ריבית מדאורייתא ומותר בכל מקום.

אך עדיין צריך להבין והרי יש בזה איסור דרבנן, ואם כן, איך מותר היום לפדות בית בבתי ערי חומה, והרי עובר באיסור דרבנן של צד אחד בריבית, ומזה שהתירה התורה וגילתה שאין איסור דאורייתא אין לנו שום מקור להתיר את האיסור דרבנן.

וביאר החוות יאיר והנדע ביהודה על פי

משם ראייה? מוכר אוכל פירות היה, ולא לוקח!

רש"י ב"מ סג. ! וזמר רבי יהודה סבר: ריבית על מנת להחזיר, מותר!

ומפרשין פלוגתייהו: מאי בינייהו כלומר: כמה חולקים רבי יהודה ורבנן? צד אחד בריבית באופן כזה, שמא יבא לידי ריבית ושמא לא יבא, צד הפדייה בא לידי ריבית, וצד המכר אינו בא לידי ריבית. — רש"י ב"מ סג. [ואף על גב שבשעת הפרעון זה ודאי ריבית, כיון שבשעת הפסיקה יש צד אחד של היתר, מותר! תוס' ב"מ סג.], איכא בינייהו! תנא קמא סבר: צד אחד בריבית, אסור. ורבי יהודה סבר: צד אחד בריבית, מותר!

ומשנה והברייתא בבתי ערי חומה — שאין הריבית על מנת להחזיר, שהרי אם גואלה המוכר אין נותן לו הלוקח דמים עבור דירתו בבית בשנה זו — חולקים בזה, התנא של המשנה סובר: שאפילו צד אחד בריבית אין כאן, שהרי בתורת מכר באה ליד הלוקח ולא בתורת הלואה. והתנא בברייתא סובר: סוף סוף הואיל וזוהי ריבית אם יגאלנה המוכר, צד אחד בריבית יש כאן, ועל כן ריבית גמורה היא, אלא שהתורה התירתו.

שנינו במשנה: מת המוכר יגאל בנו.

ומתמהינן: פשיטא?

ומשנינן: מהו דתימא — לולא שאמרה המשנה שיגאל בנו — "ואיש כי ימכר" [בית מושב עיר חומה והיתה גאולתו וגו'] אמר רחמנא, והאי הבן לאו זבין ואינו בכלל והיתה "גאולתו", לכן קא משמע לן המשנה שגואל הבן. והטעם: "והיתה גאולתו" — ולא כתבה התורה "יגאלנה" שמשמע שמי שמכר הוא שיגאל — מכל מקום משמע, ואפילו על ידי אחר והיינו הבן שלא מכר, תהיה גאולתו.

שנינו במשנה: מת הלוקח יגאל מיד בנו.

לא-ב

רבא אמר פירוש אחר במחלוקתם של רבי יהודה ורבנן, ובמחלוקת המשנה והברייתא בבתי ערי חומה: דכולי עלמא בין רבי יהודה ובין חכמים, בין המשנה ובין הברייתא צד אחד בריבית גם אסור. אלא שבברייתא שחולקים בה רבי יהודה ורבנן, מדובר: שהתנו מתחילה, שאם יגאלנה המוכר תוך שלש, יחזיר לו הלוקח דמי הפירות שאכל, [ומצריכו המלוה ללוה לפרוע תחילה את כל ההלואה, קודם שינכה לו הפירות שאכל, ואם לא יוכל לפרוע הכל, תהא משוקעת בידו — תוס' ב"מ סג.], וזוהי ריבית על מנה להחזיר, והכא בברייתא בריבית על מנת להחזיר קא מיפלגי, מר ת"ק סבר: שאף ריבית על מנת להחזיר, אסור כי בשעת אכילה אכל ריבית ועבר באיסור —

אך התוספות כאן הוכיחו מהבבלי, שדרך הלואה ודאי אסור צד אחד בריבית, וכל הנידון להתיר צד אחד בריבית זה רק בדרך מכר. ולא כדעת הירושלמי.

ולפי זה לדעת הירושלמי המחלוקת אם צד אחד בריבית מותר זה רק בריבית דרך הלואה, אבל בריבית דרך מכר לפי כולם לומדים מבתי ערי חומה שמותר.